

II

(Meddelanden)

MEDDELANDEN FRÅN EUROPEISKA UNIONENS INSTITUTIONER OCH ORGAN

KOMMISSIONEN

Kommissionens tillkännagivande om nationella domstolars tillämpning av reglerna om statligt stöd

(2009/C 85/01)

1. INLEDNING

1. År 2005 antog kommissionen en plan för reformen av det statliga stödet i sin handlingsplan för statligt stöd ⁽¹⁾. Syftet med reformen är att göra den ordning för statligt stöd som gäller enligt EG-fördraget effektivare, att öka insynen och stärka trovärdigheten. Med utgångspunkt från principen "mindre men bättre riktat statligt stöd" är det centrala målet med handlingsplanen att uppmuntra medlemsstaterna att minska det statliga stödet totalt sett och omdirigera statliga stödresurser till horisontella mål av gemensamt intresse. Kommissionen har understrukit sin bestämda avsikt att vidta stränga åtgärder mot olagligt och oförenligt stöd. I handlingsplanen uppmärksammades behovet av en mer målinriktad tillämpning och övervakning av statligt stöd som beviljas av medlemsstaterna och betonades att civilrättslig talan förd av privata aktörer inför nationella domstolar skulle kunna bidra till detta mål genom att förbättra disciplinen i fråga om statligt stöd ⁽²⁾.
2. Kommissionen hade redan innan handlingsplanen antogs behandlat de nationella domstolarnas roll i tillkännagivandet om samarbete mellan nationella domstolar och kommissionen på området statligt stöd, som offentliggjordes 1995 ⁽³⁾. Genom det tillkännagivandet infördes mekanismer för samarbete och utbyte av information mellan kommissionen och nationella domstolar.
3. År 2006 beställde kommissionen en undersökning av tillämpningen av statligt stöd på nationell nivå ⁽⁴⁾. Undersökningens syfte var att göra en detaljerad analys av nationella domstolars tillämpning av lagstiftningen om statligt stöd i olika medlemsstater. Tillämpningsundersökningen visade att tvistemålen om statligt stöd på medlemsstatsnivå hade ökat betydligt under perioden 1999–2006 ⁽⁵⁾.
4. Undersökningen visade emellertid också att en stor del av de rättsliga förfarandena i medlemsstaterna inte syftade till att minska den konkurrenshämmande effekten av de bakomliggande statliga stödåtgärderna. Detta berodde på att nästan två tredjedelar av de granskade domarna avsåg talan som väckts av skattebetalare som sökte befrielse från vad de ansåg vara diskriminerande skatter ⁽⁶⁾ och talan som väckts av stödmottagare som ville överklaga ett beslut om återbetalning av olagligt och oförenligt

⁽¹⁾ Handlingsplan för statligt stöd. Mindre men bättre riktat statligt stöd: en plan för reform av det statliga stödet 2005–2009, KOM(2005)107 slutlig.

⁽²⁾ Handlingsplanen, punkterna 55 och 56.

⁽³⁾ EUT C 312, 23.11.1995, s. 8.

⁽⁴⁾ Tillgänglig på http://ec.europa.eu/comm/competition/state_aid/studies_reports/studies_reports.cfm Undersökningen omfattade endast EU-15.

⁽⁵⁾ En ökning från 116 ärenden till 357 ärenden.

⁽⁶⁾ 51 % av alla domar.

statligt stöd (7). Antalet rättsliga prövningar som syftade till att säkerställa efterlevnad av reglerna om statligt stöd var ganska litet: konkurrenters åtgärder mot en myndighet i en medlemsstat för skadeersättning, återbetalning och/eller förbud på grundval av artikel 88.3 i fördraget utgjorde endast 19 % av de granskade domarna, och konkurrenters åtgärder direkt mot stödmottagare utgjorde endast 6 % av domarna.

5. I undersökningen betonas att möjligheten för privata parter att inleda förfaranden vid nationella domstolar hittills endast har spelat en begränsad roll när det gäller statligt stöd, men kommissionen anser ändå att sådana förfaranden kan vara till stor nytta för politiken om statligt stöd. Talan vid nationella domstolar ger tredje parter möjlighet att ta itu med och lösa många problem som rör statligt stöd direkt på nationell nivå. Enligt rättspraxis från Europeiska gemenskapernas domstol (EG-domstolen) kan nationella domstolar dessutom erbjuda rättssökande mycket effektiva åtgärder om reglerna för statligt stöd har överträtts. Detta kan i sin tur bidra till en bättre disciplin i fråga om statligt stöd i allmänhet.
6. I enlighet härmed är det främsta syftet med detta tillkännagivande att informera nationella domstolar och tredje parter om åtgärder som kan vidtas om reglerna för statligt stöd har överträtts och att ge dem vägledning om den praktiska tillämpningen av dessa regler. Dessutom vill kommissionen utveckla sitt samarbete med de nationella domstolarna genom att införa mer praktiska verktyg till stöd för nationella domare i deras dagliga arbete.
7. Detta tillkännagivande ersätter 1995 års tillkännagivande om samarbete och påverkar inte gemenskapsdomstolarnas tolkning av tillämpliga bestämmelser i fördraget och andra regelverk. Ytterligare upplysningar till de nationella domstolarna kommer att finnas tillgängliga på kommissionens webbplats.

2. DE NATIONELLA DOMSTOLARNAS ROLL I TILLÄMPNINGEN AV REGLERNA OM STATLIGT STÖD

2.1 Allmänna frågor

2.1.1 Är det statligt stöd?

8. Den första fråga som nationella domstolar och potentiella rättssökande måste ställa sig vid tillämpningen av artiklarna 87 och 88 i fördraget är om den aktuella åtgärden verkligen utgör statligt stöd i den mening som avses i fördraget.
9. Enligt artikel 87.1 i fördraget är *"stöd som ges av en medlemsstat eller med hjälp av statliga medel, av vilket slag det än är, som snedvrider eller hotar att snedvrida konkurrensen genom att gynna vissa företag eller viss produktion, oförenligt med den gemensamma marknaden i den utsträckning det påverkar handeln mellan medlemsstaterna"*.
10. EG-domstolen har uttryckligen förklarat att nationella domstolar på samma sätt som kommissionen har behörighet att tolka begreppet statligt stöd (8).
11. Begreppet statligt stöd avser inte bara bidrag (9). Det omfattar också skattelättnader och investeringar med offentliga medel som görs under förhållanden där en privat investerare inte skulle ha

(7) 12 % av alla domar.

(8) Mål 78/76, Steinike & Weinlig, REG 1977, s. 595, punkt 14, mål C-39/94, SFEI m.fl. REG 1996, s. I-3547, punkt 49, mål C-354/90, Fédération Nationale du Commerce Extérieur des Produits Alimentaires m.fl. mot Frankrike, REG 1991, s. I-5505, punkt 10, och mål C-368/04, Transalpine Ölleitung in Österreich, REG 2006, s. I-9957, punkt 39.

(9) Mål C-308/01, GIL Insurance m.fl., REG 2004, s. I-4777, punkt 69, mål C-387/92, Banco Exterior de España mot Ayuntamiento de Valencia, REG 1994, s. I-877, punkt 13, mål C-295/97, Piaggio, REG 1999, s. I-3735, punkt 34, mål C-39/94, SFEI m.fl., se hänvisning i fotnot 8, punkt 58, mål C-237/04, Enirisorse, REG 2006, s. I-2843, punkt 42, och mål C-66/02, Italien mot kommissionen, REG 2005, s. I-10901, punkt 77.

investerat⁽¹⁰⁾. Om stödet beviljas direkt av staten eller av offentliga eller privata organ som har inrättats av staten eller utsetts av den till att förvalta stödet är utan betydelse i detta sammanhang⁽¹¹⁾. För att offentligt stöd ska klassificeras som statligt stöd krävs dock att det gynnar vissa företag eller viss produktion (selektivitet) i motsats till allmänna åtgärder som inte omfattas av artikel 87.1 i fördraget⁽¹²⁾. Stödet måste också snedvrida eller hota att snedvrida konkurrensen och kunna påverka handeln mellan medlemsstaterna⁽¹³⁾.

12. I gemenskapsdomstolarnas rättspraxis⁽¹⁴⁾ och kommissionens beslutspraxis diskuteras ofta huruvida vissa åtgärder utgör statligt stöd. Kommissionen har dessutom utfärdat detaljerad vägledning i en rad komplicerade frågor, t.ex. tillämpningen av principen om en privat investerare⁽¹⁵⁾ och kriteriet privat fordringsägare⁽¹⁶⁾, de omständigheter under vilka statliga garantier ska betraktas som statligt stöd⁽¹⁷⁾, behandlingen av statliga myndigheters försäljning av mark⁽¹⁸⁾, privatisering och liknande statliga åtgärder⁽¹⁹⁾, stöd av mindre betydelse⁽²⁰⁾, exportkreditförsäkringar⁽²¹⁾, direkt beskattning av företag⁽²²⁾, riskkapitalinvesteringar⁽²³⁾ och statligt stöd till forskning, utveckling och innovation⁽²⁴⁾. Rättspraxis, kommissionens vägledning och beslutspraxis kan vara ett värdefullt stöd för nationella domstolar och potentiella rättssökande i fråga om begreppet statligt stöd.

13. Om de nationella domstolarna är osäkra på om det rör sig om statligt stöd kan de begära ett yttrande från kommissionen i enlighet med avsnitt 3 i detta tillkännagivande. Detta påverkar inte de nationella

⁽¹⁰⁾ Se generaladvokat Jacobs yttrande i mål C-278/92, C-279/92 och C-280/92, Spanien mot kommissionen, REG 1994, s. I-4103, punkt 28: "Statligt stöd beviljas när en medlemsstat ger ett företag tillgång till medel som under normala förhållanden inte hade kunnat tillhandahållas av en privat investerare som tillämpar normala marknadsmissiga kriterier och bortser från sociala och politiska faktorer liksom omständigheter eller välgörenhetskaraktär." [Ej officiell översättning]

⁽¹¹⁾ Mål 290/83, kommissionen mot Frankrike, REG 1985, s. 439, punkt 14, och mål C-482/99, Frankrike mot kommissionen, REG 2002, s. I-4397, punkterna 36–42.

⁽¹²⁾ En klagörande analys av denna skillnad finns i generaladvokat Darmons förslag till avgörande i förenade målen C-72/91 och C-73-91, Sloban Neptun mot Bodo Ziesemer, REG 1993, s. I-887.

⁽¹³⁾ Se bland annat förenade målen C-393/04 och C-41/05, Air Liquide Industries Belgium, REG 2006, s. I-5293, punkterna 33–36, mål C-222/04, Cassa di Risparmio de Firenze m. fl., REG 2006, s. I-289, punkterna 139–141, och mål C-310/99, Italien mot kommissionen, REG 2002, s. I-2289, punkterna 84–86.

⁽¹⁴⁾ Ett bra exempel är EG-domstolens dom i mål C-280/00, Altmark Trans GmbH och Regierungspräsidium Magdeburg mot Nahverkehrsgesellschaft Altmark GmbH, REG 2003, s. I-7747.

⁽¹⁵⁾ Allmänt om kriteriet privat investerare, se mål C-142/87, Belgien mot kommissionen (Tubemeuse), REG 1990, s. I-959 och mål C-305/89, Italien mot kommissionen (Alfa Romeo), REG 1991, s. I-1603, punkterna 19 och 20. För mer ingående resonemang, se förenade målen T-228/99 och T-233/99, Westdeutsche Landesbank Girozentrale mot kommissionen, REG 2003, s. II-435, punkt 245 ff. Se även EG-bulletinen 9-1984, återgiven i Europeiska gemenskapernas konkurrensrätt, del II A, och kommissionens meddelande till medlemsstaterna om tillämpningen av artiklarna 92 och 93 i EEG-fördraget och artikel 5 i kommissionens direktiv 80/723/EEG om offentliga företag inom tillverkningsindustrin (EGT C 307, 13.11.1993, s. 3). När det gäller tillämpningen av denna princip vid finansiering av flygplatser, se gemenskapens riktlinjer för finansiering av flygplatser och för statliga igångsättningsstöd för flygbolag med verksamhet på regionala flygplatser (EUT C 312, 9.12.2005, s. 1, punkterna 42–52).

⁽¹⁶⁾ Mål C-342/96, Spanien mot kommissionen, REG 1999, s. I-2459, punkt 34, och mål C-256/97, DM Transport, REG 1999, s. I-3913, punkt 25.

⁽¹⁷⁾ Kommissionens tillkännagivande om tillämpningen av artiklarna 87 och 88 i EG-fördraget på statligt stöd i form av garantier (EUT C 155, 20.6.2008, s. 10).

⁽¹⁸⁾ Kommissionens meddelande om inlag av stöd vid statliga myndigheters försäljning av mark och byggnader (EGT C 209, 10.7.1997, s. 3).

⁽¹⁹⁾ XXIII:e rapporten om konkurrenspolitiken, punkterna 401–402 och mål C-278/92, Spanien mot kommissionen, REG 1994, s. I-4103.

⁽²⁰⁾ Kommissionens förordning (EG) nr 1998/2006 av den 15 december 2006 om tillämpningen av artiklarna 87 och 88 i EG-fördraget på stöd av mindre betydelse (EUT L 379, 28.12.2006, s. 5), kommissionens förordning (EG) nr 875/2007 av den 24 juli 2007 om tillämpningen av artiklarna 87 och 88 i EG-fördraget på stöd av mindre betydelse inom fiskerisektorn och om ändring av förordning (EG) nr 1860/2004 (EUT L 193, 25.7.2007, s. 6) och kommissionens förordning (EG) nr 1535/2007 av den 20 december 2007 om tillämpningen av artiklarna 87 och 88 i EG-fördraget på stöd av mindre betydelse inom jordbruks- och fiskerisektorn (EUT L 337, 21.12.2007, s. 35).

⁽²¹⁾ Kommissionens meddelande till medlemsstaterna i enlighet med artikel [93.1] i EG-fördraget avseende tillämpningen av artikel 92 och 93 i fördraget på kortfristig exportkreditförsäkring (EGT C 281, 17.9.1997, s. 4), senast ändrat genom meddelande från kommissionen till medlemsstaterna om ändring av meddelandet i enlighet med artikel [93.1] i EG-fördraget avseende tillämpningen av artikel 92 och 93 i fördraget på kortfristig exportkreditförsäkring (EUT C 325, 22.12.2005, s. 22).

⁽²²⁾ Kommissionens meddelande om tillämpningen av bestämmelserna om statligt stöd på åtgärder som omfattar direkt beskattning av företag (EGT C 384, 10.12.1998, s. 3).

⁽²³⁾ Gemenskapens riktlinjer för statligt stöd för att främja riskkapitalinvesteringar i små och medelstora företag (EUT C 194, 18.8.2006, s. 2).

⁽²⁴⁾ Gemenskapens rambestämmelser för statligt stöd till forskning, utveckling och innovation (EUT C 323, 30.12.2006, s. 1).

domstolarnas möjlighet eller skyldighet att hänskjuta ärendet till EG-domstolen för ett förhandsavgörande enligt artikel 234 i fördraget.

2.1.2 Genomförandeförbudet

14. Enligt artikel 88.3 i fördraget får medlemsstaterna inte genomföra statligt stöd innan kommissionen har godkänt det ("genomförandeförbudet").

"Kommissionen ska underrättas i så god tid att den kan yttra sig om alla planer på att vidta eller ändra stödåtgärder. Om den anser att någon sådan plan inte är förenlig med den gemensamma marknaden enligt artikel 87, ska den utan dröjsmål inleda det förfarande som anges i punkt 2. Medlemsstaten i fråga får inte genomföra åtgärden förrän detta förfarande lett till ett slutgiltigt beslut". ⁽²⁵⁾

15. I många fall är det dock möjligt att lagligen genomföra statligt stöd utan kommissionens godkännande.

a) Detta gäller åtgärder som omfattas av en gruppundantagsförordning som utfärdats inom ramen för rådets förordning (EG) nr 994/98 av den 7 maj 1998 om tillämpningen av artiklarna 92 och 93 i fördraget om upprättandet av Europeiska gemenskapen på vissa slag av övergripande statligt stöd ⁽²⁶⁾ (nedan kallad *bemyndigandeförordningen*). Om en åtgärd uppfyller alla krav i en gruppundantagsförordning befrias medlemsstaten från skyldigheten att anmäla den planerade stödåtgärden. Genomförandeförbudet gäller inte. På grundval av bemyndigandeförordningen antog kommissionen ursprungligen flera gruppundantagsförordningar ⁽²⁷⁾, av vilka vissa har ersatts av kommissionens förordning (EG) nr 800/2008 av den 6 augusti 2008 genom vilken vissa kategorier av stöd förklaras förenliga med den gemensamma marknaden enligt artiklarna 87 och 88 i fördraget (allmän gruppundantagsförordning) ⁽²⁸⁾.

b) Inte heller befintligt stöd ⁽²⁹⁾ omfattas av genomförandeförbudet. Befintligt stöd är bland annat stöd som beviljats enligt en stödordning som fanns innan en medlemsstat anslöt sig till Europeiska Unionen eller enligt en stödordning som kommissionen tidigare har godkänt ⁽³⁰⁾.

⁽²⁵⁾ Denna skyldighet upprepas i artikel 3 i rådets förordning (EG) nr 659/1999 av den 22 mars 1999 om tillämpningsföreskrifter för artikel 93 i EG-fördraget (nedan kallad *procedurförordningen*) (EGT L 83, 27.3.1999, s. 1). När det gäller den exakta tidpunkten då ett stöd beviljas, se kommissionens förordning (EG) nr 1998/2006 av den 15 december 2006 om tillämpningen av artiklarna 87 och 88 i EG-fördraget på stöd av mindre betydelse, skäl 10 (EUT L 379, 28.12.2006, s. 5).

⁽²⁶⁾ EGT L 142, 14.5.1998, s. 1.

⁽²⁷⁾ Kommissionens förordning (EG) nr 68/2001 av den 12 januari 2001 om tillämpningen av artiklarna 87 och 88 på stöd till utbildning, (EGT L 10, 13.1.2001, s. 20), kommissionens förordning (EG) nr 70/2001 av den 12 januari 2001 om tillämpningen av artiklarna 87 och 88 i EG-fördraget på statligt stöd till små och medelstora företag (EGT L 10, 13.1.2001, s. 33), kommissionens förordning (EG) nr 2204/2002 av den 12 december 2002 om tillämpningen av artiklarna 87 och 88 i EG-fördraget på statligt sysselsättningsstöd (EGT L 337, 13.12.2002, s. 3) och kommissionens förordning (EG) nr 1628/2006 av den 24 oktober 2006 om tillämpningen av artiklarna 87 och 88 i EG-fördraget på statligt regionalt investeringsstöd (EUT L 302, 1.11.2006, s. 29). Gruppundantagsförordningarna om stöd till små och medelstora företag, utbildning och sysselsättning förlängdes till den 30 juni 2008 genom kommissionens förordning (EG) nr 1976/2006 av den 20 december 2006 om ändring av förordningarna (EG) nr 2204/2002, (EG) nr 70/2001 och (EG) nr 68/2001 vad avser en förlängning av tillämpningsperioderna (EUT L 368, 23.12.2006, s. 85). För fiske och jordbruk gäller särskilda gruppundantagsförordningar. Se kommissionens förordning (EG) nr 736/2008 av den 22 juli 2008 om tillämpningen av artiklarna 87 och 88 i fördraget på statligt stöd till små och medelstora företag som är verksamma inom produktion, beredning och saluföring av fiskeriprodukter (EUT L 201, 30.7.2008, s. 16), och kommissionens förordning (EG) nr 1857/2006 av den 15 december 2006 om tillämpningen av artiklarna 87 och 88 i fördraget på statligt stöd till små och medelstora företag som är verksamma inom produktion av jordbruksprodukter och om ändring av förordning (EG) nr 70/2001 (EUT L 358, 16.12.2006, s. 3).

⁽²⁸⁾ EUT L 214, 9.8.2008, s. 3. Den allmänna gruppundantagsförordningen trädde i kraft den 29 augusti 2008. Övergångsreglerna finns i artikel 44 i förordningen.

⁽²⁹⁾ Se artikel 1 b i rådets förordning (EG) nr 659/1999 av den 22 mars 1999 om tillämpningsföreskrifter för artikel 93 i EG-fördraget (EGT L 83, 27.3.1999, s. 1).

⁽³⁰⁾ Detta gäller inte när stödordningen i sig kräver individuell anmälan av vissa typer av stöd. Om begreppet befintligt stöd, se även mål C-44/93, *Namur-Les assurances du crédit mot Office national du dueroire* och den belgiska staten, REG 1994, s. I-3829, punkterna 28–34.

16. Nationella rättsliga förfaranden i frågor om statligt stöd kan ibland gälla tillämpligheten av en gruppundantagsförordning eller en befintlig eller godkänd stödordning. När det gäller om en sådan förordning eller stödordning är tillämplig eller inte, kan den nationella domstolen endast bedöma om alla villkor i förordningen eller stödordningen är uppfyllda. Om så inte är fallet, kan domstolen inte bedöma om en stödåtgärd är förenlig, eftersom kommissionen ensam är behörig att göra sådana bedömningar ⁽³¹⁾.
17. Om den nationella domstolen behöver fastställa om åtgärden ingår i en godkänd stödordning, kan den endast kontrollera om alla villkor i godkännandebeslutet är uppfyllda. Om de frågor som väckts på nationell nivå gäller ett kommissionsbesluts giltighet, har den nationella domstolen inte behörighet att ogiltigförklara rättsakter från gemenskapsinstitutionerna ⁽³²⁾. Om frågan om giltighet uppkommer får, eller måste i vissa fall, den nationella domstolen hänskjuta ärendet till EG-domstolen för ett förhandsavgörande ⁽³³⁾. Enligt rättssäkerhetsprincipen, som EG-domstolen tolkat den, är det inte ens möjligt att ifrågasätta giltigheten av ett kommissionsbeslut genom ett förhandsavgörande om rättssökanden utan tvivel kunde ha överklagat kommissionsbeslutet till gemenskapsdomstolarna enligt artikel 230 i fördraget, men inte gjorde detta ⁽³⁴⁾.
18. Den nationella domstolen får begära ett yttrande från kommissionen enligt avsnitt 3 i detta tillkännagivande om den är tveksam i fråga om tillämpligheten av en gruppundantagsförordning eller en befintlig eller godkänd stödordning.

2.1.3 Kommissionens och de nationella domstolarnas roll

19. EG-domstolen har upprepade gånger bekräftat att både nationella domstolar och kommissionen har viktiga men olika roller vid tillämpningen av reglerna om statligt stöd ⁽³⁵⁾.
20. Kommissionens huvudsakliga roll är att granska om planerade stödåtgärder är förenliga med den gemensamma marknaden enligt kriterierna i artikel 87.2 och 87.3 i fördraget. Kommissionen är ensam behörig att bedöma förenligheten, men gemenskapsdomstolarna kan ompröva kommissionens bedömning. Enligt EG-domstolens fasta rättspraxis har nationella domstolar inte behörighet att förklara en statlig stödåtgärd förenlig med artikel 87.2 eller 87.3 i fördraget ⁽³⁶⁾.
21. Den nationella domstolens roll beror på stödåtgärden i fråga, om den har anmälts till kommissionen på vederbörligt sätt och om den har godkänts av kommissionen.
- a) Nationella domstolar blir ofta ombedda att ingripa i fall där en myndighet i en medlemsstat ⁽³⁷⁾ har beviljat stöd utan att respektera genomförandeförbudet. Denna situation kan uppstå antingen därför att stödet inte alls har anmälts eller därför att myndigheten har genomfört stödet innan kommissionen godkänt det. I sådana fall är det de nationella domstolarnas uppgift att skydda de enskilda rättigheter som har påverkats av det olagliga genomförandet av stödet ⁽³⁸⁾.

⁽³¹⁾ Se punkt 20.

⁽³²⁾ Se mål C-119/05, Lucchini, REG 2007, s. I-6199, punkt 53.

⁽³³⁾ Mål T-330/94, Salt Union mot kommissionen, REG 1996, s. II-1475, punkt 39.

⁽³⁴⁾ Mål C-188/92, TWD Textilwerke Deggendorf mot Tyskland, REG 1994, s. I-833, punkterna 17, 25 och 26. Se även förenade målen C-346/03 och C-529/03, Atzeni m.fl., REG 2006, s. I-1875, punkt 31 och mål C-232/05, kommissionen mot Frankrike, ("Scott"), REG 2006, s. I-10071, punkt 59.

⁽³⁵⁾ Mål C-368/04, Transalpine Ölleitung in Österreich, se hänvisning i fotnot 8, punkt 37, förenade målen C-261/01 och C-262/01, Van Calster och Cleeren, REG 2003, s. I-12249, punkt 74, och mål C-39/94, SFEI m.fl. mot kommissionen, se hänvisning i fotnot 8, punkt 41.

⁽³⁶⁾ Mål C-199/06, CELF och Ministre de la Culture et de la Communication, REG 2008, s. I-469, punkt 38, mål C-17/91, Lornoy m.fl. mot den belgiska staten, REG 1992, s. I-6523, punkt 30 och mål C-354/90, Fédération Nationale du Commerce Extérieur des Produits Alimentaires m.fl. mot Frankrike, se hänvisning i fotnot 8, punkt 14.

⁽³⁷⁾ Myndigheter på nationell, regional och lokal nivå.

⁽³⁸⁾ Mål C-368/04, Transalpine Ölleitung in Österreich, se hänvisning i fotnot 8, punkterna 38 och 44, förenade målen C-261/01 och C-262/01, Van Calster och Cleeren, se hänvisning i fotnot 35, punkt 75 och mål C-295/97, Piaggio, se hänvisning i fotnot 9, punkt 31.

- b) Nationella domstolar har också en viktig roll vid tillämpningen av beslut om återkrav enligt artikel 14.1 i rådets förordning (EG) nr 659/1999 av den 22 mars 1999 om tillämpningsföreskrifter för artikel 93 i EG-fördraget⁽³⁹⁾ (procedurförordningen), när kommissionens bedömning leder till ett beslut om att olagligen beviljat stöd är oförenligt med den gemensamma marknaden och ålägger den berörda medlemsstaten att återkräva det oförenliga stödet från stödmottagaren. Att nationella domstolar blir inblandade i sådana ärenden beror ofta på att stödmottagare begär prövning av lagligheten i de nationella myndigheternas krav på återbetalning. Beroende på nationella förfaranderegler kan dock även andra former av rättsliga åtgärder vara möjliga (t.ex. åtgärder som medlemsstatens myndigheter vidtar mot stödmottagaren för att fullständigt genomföra ett kommissionsbeslut om återkrav).
22. När de nationella domstolarna skyddar enskildas intressen måste de se till att artikel 88.3 i fördraget tillämpas fullt ut och beakta att den har direkt effekt⁽⁴⁰⁾. Domstolarna ska också beakta gemenskapens intressen⁽⁴¹⁾.
23. De nationella domstolarnas roll under sådana omständigheter beskrivs närmare i avsnitt 2.2 och 2.3 i detta tillkännagivande.

2.2 De nationella domstolarnas roll vid tillämpningen av artikel 88.3 i EG-fördraget – olagligt statligt stöd

24. På samma sätt som artiklarna 81 och 82 i fördraget ger genomförandeförbudet i artikel 88.3 i fördraget de berörda parterna (t.ex. stödmottagarens konkurrenter) enskilda rättigheter som har direkt effekt. De berörda parterna kan utöva sina rättigheter genom att väcka talan mot den beviljande medlemsstaten vid behöriga nationella domstolar. Att handlägga sådana former av talan och på så sätt skydda konkurrenternas rättigheter enligt artikel 88.3 i fördraget är en av de nationella domstolarnas viktigaste uppgifter när det gäller statligt stöd.
25. De nationella domstolarnas centrala roll i detta sammanhang beror också på att kommissionen själv har begränsade befogenheter att skydda konkurrenter och andra tredje parter mot olagligt stöd. Som EG-domstolen fann i domarna i målen Boussac⁽⁴²⁾ och Tubemeuse⁽⁴³⁾ kan kommissionen inte anta ett slutligt beslut om återkrav endast därför att stödet inte anmäldes i enlighet med artikel 88.3 i fördraget. Kommissionen måste därför göra en fullständig bedömning av förenligheten, oavsett om genomförandeförbudet har följts eller inte⁽⁴⁴⁾. Bedömningen kan vara tidskrävande och kommissionens behörighet att utfärda preliminära förelägganden om att återkräva stöd omfattas av mycket stränga lagkrav⁽⁴⁵⁾.
26. Talan inför nationell domstol utgör därför ett viktigt rättsmedel för konkurrenter och andra tredje parter som påverkas av olagligt statligt stöd. Bland de åtgärder som kan vidtas av nationella domstolar ingår följande:

⁽³⁹⁾ EGT L 83, 27.3.1999, s. 1.

⁽⁴⁰⁾ Mål C-354/90, Fédération Nationale du Commerce Extérieur des Produits Alimentaires m.fl. mot Frankrike, se hänvisning i fotnot 8, punkterna 11 och 12 och mål C-39/94, SFEI m.fl., se hänvisning i fotnot 8, punkterna 39 och 40.

⁽⁴¹⁾ Mål C-368/04, Transalpine Ölleitung in Österreich, se hänvisning i fotnot 8, punkt 48.

⁽⁴²⁾ Mål C-301/87, Frankrike mot kommissionen ("Boussac"), REG 1990, s. I-307.

⁽⁴³⁾ Mål C-142/87, Belgien mot kommissionen, ("Tubemeuse") REG 1990, s. I-959.

⁽⁴⁴⁾ Mål C-301/87, Frankrike mot kommissionen ("Boussac"), se hänvisning i fotnot 42, punkterna 17–23, mål C-142/87, Belgien mot kommissionen ("Tubemeuse"), se hänvisning i fotnot 43, punkterna 15–19, mål C-354/90, Fédération Nationale du Commerce Extérieur des Produits Alimentaires m.fl. mot Frankrike, se hänvisning i fotnot 8, punkt 14 och mål C-199/06, CELF och Ministre de la Culture et de la Communication, se hänvisning i fotnot 36, punkt 38.

⁽⁴⁵⁾ Se artikel 11.2 i procedurförordningen, där det föreskrivs att det inte får råda några tvivel om den berörda åtgärdens stödskarakter, att det krävs brådskande insatser och att det föreligger en allvarlig risk för att en konkurrent ska tillfogas en avsevärd och irreparabel skada.

- a) Hindra utbetalning av olagligt stöd.
- b) Återkrav av olagligt stöd (oavsett om det är förenligt eller inte).
- c) Förordna om ränta med avseende på olaglighetsperioden.
- d) Skadestånd till konkurrenter och andra tredje parter.
- e) Interimistiska åtgärder mot olagligt stöd.

27. Var och en av dessa åtgärder beskrivs närmare i avsnitt 2.2.1–2.2.6 i detta tillkännagivande.

2.2.1 Hindra utbetalning av olagligt stöd

28. De nationella domstolarna är förpliktade att skydda de enskilda rättigheter som har påverkats av brott mot genomförandeförbudet. De måste därför se till att en överträdelse av artikel 88.3 i fördraget får alla lämpliga rättsliga konsekvenser enligt den nationella lagstiftningen⁽⁴⁶⁾. De nationella domstolarnas skyldigheter omfattar inte bara olagligt stöd som redan betalats ut, utan också fall där man är på väg att göra en olaglig utbetalning. En av de nationella domstolarnas skyldigheter enligt artikel 88.3 i fördraget är att skydda enskildas rättigheter mot eventuella överträdelser⁽⁴⁷⁾. Om olagligt stöd är på väg att utbetalas är den nationella domstolen därför skyldig att hindra utbetalningen.
29. De nationella domstolarnas skyldighet att hindra utbetalning av olagligt stöd kan göra sig gällande i olika måltyper beroende på vilka olika typer av åtgärder som kan vidtas enligt den nationella lagstiftningen. Ofta överklagar den rättssökande giltigheten hos den nationella rättsakt genom vilken det statliga stödet beviljats. Om rättsakten förklaras ogiltig till följd av medlemsstatens brott mot artikel 88.3 i fördraget, så blir den naturliga följden att hindra att det olagliga stödet betalas ut⁽⁴⁸⁾.

2.2.2 Återkrav av olagligt stöd

30. Om en nationell domstol ställs inför olagligen beviljat stöd måste den se till att överträdelsen får alla de rättsliga konsekvenser som föreskrivs i den nationella lagstiftningen. Den nationella domstolen måste därför i princip kräva att stödmottagaren betalar tillbaka hela det olagliga statliga stödet⁽⁴⁹⁾. Att kräva fullständig återbetalning av olagligt stöd utgör en del av skyldigheten för den nationella domstolen att skydda den klagandes (t.ex. en konkurrent) enskilda rättigheter enligt artikel 88.3 i fördraget. Den nationella domstolen är således skyldig att kräva återbetalning oberoende av om stödåtgärden är förenlig med artikel 87.2 eller 87.3 i fördraget.

⁽⁴⁶⁾ Mål C-354/90, Fédération Nationale du Commerce Extérieur des Produits Alimentaires m.fl. mot Frankrike, se hänvisning i fotnot 8, punkt 12, mål C-39/94, SFEI m.fl., se hänvisning i fotnot 8, punkt 40, mål C-368/04, Transalpine Ölleitung in Österreich, se hänvisning i fotnot 8, punkt 47, och mål C-199/06, CELF och Ministre de la Culture et de la Communication, se hänvisning i fotnot 36, punkt 41.

⁽⁴⁷⁾ Se hänvisningar i fotnot 38.

⁽⁴⁸⁾ Om ogiltigheten hos den rättsakt genom vilken stöd beviljas i ärenden där medlemsstaterna har överträtt artikel 88.3 i EG-fördraget, se mål C-354/90, Fédération Nationale du Commerce Extérieur des Produits Alimentaires m.fl. mot Frankrike, se hänvisning i fotnot 8, punkt 12. För ett belysande exempel, se Bundesgerichtshof, dom av den 4 april 2003, V ZR 314/02, VIZ 2003, 340, och dom av den 20 januari 2004, XI ZR 53/03, NVwZ 2004, 636.

⁽⁴⁹⁾ Mål C-71/04, Xunta de Galicia, REG 2005, s. I-7419, punkt 49, mål C-39/94, SFEI m.fl., se hänvisning i fotnot 8, punkterna 40 och 68 och mål C-354/90, Fédération Nationale du Commerce Extérieur des Produits Alimentaires m.fl. mot Frankrike, se hänvisning i fotnot 8, punkt 12.

31. Eftersom de nationella domstolarna måste kräva full återbetalning av olagligt stöd oavsett om stödet är förenligt eller inte, kan behandlingen av ett återkrav gå fortare i en nationell domstol än genom ett klagomål till kommissionen. I motsats till kommissionen ⁽⁵⁰⁾ kan och måste den nationella domstolen begränsa prövningen till en fastställelse av om åtgärden utgör statligt stöd och om den omfattas av genomförandeförbudet.
32. De nationella domstolarnas skyldighet att återkräva olagligt stöd är emellertid inte absolut. Enligt rättspraxis i målet SFEI ⁽⁵¹⁾ kan det finnas exceptionella omständigheter under vilka återkrav av olagligt statligt stöd inte skulle vara lämpligt. Den rättsstandard som ska tillämpas i detta sammanhang bör motsvara den som gäller enligt artiklarna 14 och 15 i procedurförordningen ⁽⁵²⁾. Med andra ord, omständigheter som inte skulle hindra kommissionen från att kräva återbetalning kan inte ligga till grund för en nationell domstols beslut att inte kräva full återbetalning enligt artikel 88.3 i fördraget. Gemensapsdomstolarna tillämpar i detta sammanhang en mycket sträng norm ⁽⁵³⁾. Framför allt framgår det av domstolens fasta rättspraxis att en mottagare av olagligen beviljat stöd i princip inte kan åberopa legitima förväntningar mot ett kommissionsbeslut om återbetalning ⁽⁵⁴⁾. Skälet till detta är att en omdömesgill ekonomisk aktör skulle ha kunnat kontrollera om stödet hade anmälts eller inte ⁽⁵⁵⁾.
33. För att en nationell domstol ska kunna avstå från att kräva återbetalning enligt artikel 88.3 i fördraget måste det därför finnas ett specifikt och konkret sakförhållande som har skapat legitima förväntningar hos stödmottagaren ⁽⁵⁶⁾. Detta kan vara fallet om kommissionen själv bestämt har försäkrat att åtgärden i fråga inte utgör statligt stöd eller att den inte omfattas av genomförandeförbudet ⁽⁵⁷⁾.
34. I sin dom i målet CELF ⁽⁵⁸⁾ klargjorde EG-domstolen att den nationella domstolens skyldighet att kräva full återbetalning av olagligt statligt stöd upphör att gälla om kommissionen vid den tidpunkt då domstolen fäller sin dom redan har beslutat att stödet är förenligt med den gemensamma marknaden. Eftersom syftet med genomförandeförbudet är att se till att endast förenligt stöd genomförs, kan detta syfte inte omintetgöras om kommissionen redan har funnit att stödet är förenligt ⁽⁵⁹⁾. Om kommissionen ännu inte har fattat ett beslut, påverkas inte den nationella domstolens skyldighet att skydda enskildas rättigheter enligt artikel 88.3 i fördraget, oberoende av om det pågår ett kommissionsförfarande eller inte ⁽⁶⁰⁾.

⁽⁵⁰⁾ Kommissionen måste bedöma förenligheten innan den kan kräva återbetalning, se hänvisningar i fotnot 44.

⁽⁵¹⁾ Mål C-39/94, SFEI m.fl., se hänvisning i fotnot 8, punkterna 70 och 71, hänvisning till generaladvokat Jacobs yttrande i detta mål, punkterna 73–75. Se även mål 223/85, RSV mot kommissionen, REG. 1987, s. 4617, punkt 17 och mål C-5/89, kommissionen mot Tyskland, REG 1990, s. I-3437, punkt 16.

⁽⁵²⁾ Om de normer som tillämpas i detta hänseende, se generaladvokat Jacobs yttrande i mål C-39/94, SFEI m.fl., se hänvisning i fotnot 8, punkt 75.

⁽⁵³⁾ Enligt artikel 14 kan kommissionen avstå från att återkräva stödet endast om ett återkrav skulle stå i strid med en allmän princip i gemensapsrätten. Det enda tillfälle då en medlemsstat kan avstå från att verkställa ett kommissionsbeslut om återbetalning är när det föreligger ett absolut hinder för en korrekt tillämpning av beslutet om återbetalning, se mål C-177/06, kommissionen mot Spanien, REG 2007, s. I-7689, punkt 46. Se även punkt 17 i Tillkännagivande från kommissionen – Effektivare tillämpning av kommissionsbeslut som ålägger medlemsstater att återkräva olagligt och oförenligt statligt stöd (EUT C 272, 15.11.2007, s. 4).

⁽⁵⁴⁾ Mål C-5/89, kommissionen mot Tyskland, se hänvisning i fotnot 51, punkt 14, mål C-169/95, Spanien mot kommissionen, REG 1997, s. I-135, punkt 51, och mål C-148/04, Unicredito Italiano, REG 2005, s. I-11137, punkt 104.

⁽⁵⁵⁾ Mål C-5/89, kommissionen mot Tyskland, se hänvisning i fotnot 51, punkt 14, mål C-24/95, Alcan Deutschland, REG 1997, s. I-1591, punkt 25, och förenade målen C-346/03 och C-529/03, Atzeni m.fl., se hänvisning i fotnot 34, punkt 64.

⁽⁵⁶⁾ Se generaladvokat Jacobs yttrande i mål C-39/94, SFEI m.fl., se hänvisning i fotnot 8, punkt 73 och mål C-223/85, RSV mot kommissionen, se hänvisning i fotnot 50, punkt 17.

⁽⁵⁷⁾ Förenade målen C-182/03 och C-217/03, Belgien och Forum 187 mot kommissionen, REG 2006, s. I-5479, punkt 147.

⁽⁵⁸⁾ Mål C-199/06, CELF och Ministre de la Culture et de la Communication, se hänvisning i fotnot 36, punkterna 45, 46 och 55, och mål C-384/07, Wienstrom, dom av den 11 december 2008, ännu ej offentliggjord, punkt 28.

⁽⁵⁹⁾ Mål C-199/06, CELF och Ministre de la Culture et de la Communication, se hänvisning i fotnot 36, punkt 49.

⁽⁶⁰⁾ I domen bekräftas uttryckligen den skyldighet att återkräva olagligt stöd som EG-domstolen har fastställt i sin tidigare rättspraxis, se t.ex. mål C-199/06, CELF och Ministre de la Culture et de la Communication, se hänvisning i fotnot 36, punkt 41.

35. Enligt gemenskapsrätten är den nationella domstolen inte längre skyldig att kräva full återbetalning om kommissionen fattat ett positivt beslut, men EG-domstolen erkänner uttryckligen att den nationella domstolen kan ha en sådan skyldighet enligt den nationella lagstiftningen⁽⁶¹⁾. Om det finns en sådan skyldighet att kräva återbetalning, så påverkar detta inte medlemsstatens rätt att vid en senare tidpunkt genomföra stödet på nytt.

36. När den nationella domstolen har beslutat att det olagliga stödet har betalats ut i strid med artikel 88.3 i fördraget måste den beräkna stödets storlek för att kunna fastställa det belopp som ska återbetalas. Gemenskapsdomstolarnas rättspraxis om tillämpningen av artikel 87.1 i fördraget och kommissionens vägledning och beslutspraxis bör fungera som stöd för domstolarna i detta sammanhang. Om den nationella domstolen ställs inför svårigheter vid beräkningen av stödbeloppet kan den begära bistånd från kommissionen. Detta beskrivs närmare i avsnitt 3 i detta tillkännagivande.

2.2.3 Återbetalning av ränta

37. Den ekonomiska fördelen av olagligt stöd är inte begränsad till stödets nominella belopp, eftersom stödmottagaren dessutom får en ekonomisk fördel av att stödet genomförs för tidigt. Detta beror på att om stödet hade anmälts till kommissionen, så skulle stödet ha betalats ut senare, om alls. Detta skulle ha tvingat stödmottagaren att låna medel på kapitalmarknaderna till marknadsränta.

38. Denna oberättigade tidsfördel är skälet till att artikel 14.2 i procedurförordningen, när kommissionen beslutar om återkrav, inte endast föreskriver återbetalning av det nominella stödbeloppet utan också återbetalning av ränta. Räntan ska betalas från den dag då det olagliga stödet stod till stödmottagarens förfogande till den dag då det har återbetalats. Den ränta som ska tillämpas i detta sammanhang fastställs i artikel 9 i kommissionens förordning (EG) nr 794/2004 av den 21 april 2004 om genomförande av rådets förordning (EG) nr 659/1999 om tillämpningsföreskrifter för artikel [93] i EG-fördraget⁽⁶²⁾ (tillämpningsförordningen).

39. I sin dom i målet CELF klagade EG-domstolen att den nationella domstolen i enlighet med artikel 88.3 i fördraget är skyldig att återvinna den ekonomiska fördel som följer av ett för tidigt genomförande av stöd genom att ålägga stödmottagaren att betala ränta för den period som stödet varit rättsstridigt (nedan kallad "olaglig ränta"). Detta beror på att när olagligt stöd genomförs för tidigt, så leder det allra minst till att konkurrenterna i förekommande fall i konkurrenshänseende får känna verkningarna av stödet tidigare än vad som annars skulle ha varit fallet. Stödmottagaren har därför fått en otillbörlig fördel⁽⁶³⁾.

40. Den nationella domstolen kan behöva uppfylla sin skyldighet att kräva återbetalning av olaglig ränta i två olika situationer:

- a) Den nationella domstolen måste normalt kräva full återbetalning av olagligt stöd enligt artikel 88.3 i fördraget. Om detta är fallet, så måste den olagliga räntan läggas till det ursprungliga stödbeloppet när det sammanlagda återbetalningsbeloppet fastställs.

⁽⁶¹⁾ Mål C-199/06, CELF och Ministre de la Culture et de la Communication, se hänvisning i fotnot 36, punkterna 53 och 55.

⁽⁶²⁾ EUT L 140, 30.4.2004, s. 1. Om metoden för att fastställa referens- och diskonteringsräntorna, se meddelande från kommissionen om en översyn av metoden för att fastställa referens- och diskonteringsräntor (EUT C 14, 19.1.2008, s. 6) ("The Reference Rate Communication").

⁽⁶³⁾ Mål C-199/06, CELF och Ministre de la Culture et de la Communication, se hänvisning i fotnot 36, punkterna 50–52 och 55.

- b) Den nationella domstolen måste dock besluta om återbetalning av olaglig ränta även i fall där det, som ett undantag, inte finns någon skyldighet att besluta om full återbetalning. Som bekräftas i domen i målet CELF kvarstår den nationella domstolens skyldighet att kräva återbetalning av olaglig ränta även efter ett positivt kommissionsbeslut⁽⁶⁴⁾. Detta kan vara mycket betydelsefullt för eventuella rättssökande, eftersom det erbjuder ett effektivt rättsmedel i fall där kommissionen redan har förklarat stödet förenligt med den gemensamma marknaden.

41. För att kunna uppfylla sin skyldighet att återkräva olaglig ränta måste de nationella domstolarna fastställa det räntebelopp som ska återkrävas. Följande principer gäller i detta sammanhang:

- a) Som utgångspunkt används det nominella stödbeloppet⁽⁶⁵⁾.
- b) När de nationella domstolarna fastställer tillämplig ränta och beräkningsmetod bör de komma ihåg att en nationell domstols återkrav av olaglig ränta har samma syfte som kommissionens återkrav av ränta enligt artikel 14 i procedurförordningen. Dessutom har krav på återbetalning av olaglig ränta sin grund i gemenskapsrätten, närmare bestämt artikel 88.3 i fördraget⁽⁶⁶⁾. Sådana krav omfattas därför av likvärdighetsprincipen och effektivitetsprincipen som beskrivs i avsnitt 2.4.1 i detta tillkännagivande.
- c) Kommissionen anser att den nationella domstolens ränteberäkningsmetod inte får vara mindre sträng än vad som anges i tillämpningsförförordningen⁽⁶⁷⁾ för att garantera förenlighet med artikel 14 i procedurförordningen och för att uppfylla kravet på effektivitet. Därför ska den olagliga räntan beräknas som sammansatt ränta och den tillämpliga räntan får inte vara lägre än referensräntan⁽⁶⁸⁾.
- d) Kommissionen anser också att principen om likvärdighet medför att om den nationella ränteberäkningsmetoden är strängare än den metod som anges i tillämpningsförförordningen, så måste den nationella domstolen tillämpa de strängare nationella bestämmelserna även på krav som grundas på artikel 88.3 i fördraget.
- e) Räntan ska alltid beräknas från och med den dag då det olagliga stödet ställdes till stödmottagarens förfogande. Den sista dagen som ska ingå i beräkningen beror på situationen vid den tidpunkt då den nationella domen utfärdas. Om kommissionen redan har godkänt stödet, som i målet CELF, är sista dagen den dag då kommissionen antog sitt beslut. Annars ackumuleras olaglig ränta under hela perioden från och med den dag då stödmottagaren fick tillgång till stödet till och med den dag då stödmottagaren faktiskt betalar tillbaka stödet. I målet CELF bekräftades att olaglig ränta också måste tas ut för den period som löper från det att kommissionen antar ett positivt beslut och tills det att gemenskapsdomstolarna upphäver kommissionens beslut⁽⁶⁹⁾.

⁽⁶⁴⁾ Mål C-199/06, CELF och Ministre de la Culture et de la Communication, se hänvisning i fotnot 36, punkterna 52 och 55.

⁽⁶⁵⁾ Se punkt 36. Skatt som betalats på det nominella stödbeloppet kan dras av vid återkrav, se mål T-459/93, Siemens mot kommissionen, REG 1995, s. II-1675, punkt 83.

⁽⁶⁶⁾ Mål C-199/06, CELF och Ministre de la Culture et de la Communication, se hänvisning i fotnot 36, punkterna 52 och 55.

⁽⁶⁷⁾ Se kapitel V i tillämpningsförförordningen.

⁽⁶⁸⁾ Se fotnot 62.

⁽⁶⁹⁾ Mål C-199/06, CELF och Ministre de la Culture et de la Communication, se hänvisning i fotnot 36, punkt 69.

42. I tveksamma fall kan den nationella domstolen begära bistånd från kommissionen enligt avsnitt 3 i detta tillkännagivande.

2.2.4 Skadeståndsanspråk

43. De nationella domstolarna kan också, i den roll som de har enligt artikel 88.3 i fördraget, pröva anspråk på ersättning för skada som stödmottagarens konkurrenter och andra tredje parter har orsakats på grund av det olagliga statliga stödet⁽⁷⁰⁾. En sådan skadeståndstalan riktas i regel mot den myndighet som beviljar statligt stöd. Talan kan vara särskilt viktig för den rättssökande, eftersom en framgångsrik skadeståndstalan, till skillnad från en talan vars enda mål är återbetalning, ger den rättssökande direkt ekonomisk ersättning för de förluster han eller hon har lidit.

44. EG-domstolen har flera gånger slagit fast att berörda tredje parter kan väcka skadeståndstalan enligt nationell lagstiftning⁽⁷¹⁾. En sådan talan är naturligtvis beroende av nationella rättsregler. Därför finns det stora skillnader inom gemenskapen mellan de rättsliga grunder som rättssökande tidigare har stött sig på.

45. Oberoende av möjligheten att yrka skadestånd enligt nationell lagstiftning har brott mot genomförandeförbudet direkta och bindande konsekvenser enligt gemenskapsrätten. Skälet till detta är att genomförandeförbudet enligt artikel 88.3 i fördraget är en direkt tillämplig bestämmelse i gemenskapsrätten och bindande för alla myndigheter i medlemsstaterna⁽⁷²⁾. Brott mot genomförandeförbudet är därför i princip skadeståndgrundande i enlighet med målen *Franchovich*⁽⁷³⁾ och *Brasserie du Pêcheur*⁽⁷⁴⁾ och EG-domstolens rättspraxis⁽⁷⁵⁾. Denna rättspraxis bekräftar att medlemsstaterna ska ersätta individer för skador och förluster som de drabbats av på grund av en överträdelse av gemenskapsrätten för vilken ansvaret åligger staten⁽⁷⁶⁾. Ett sådant ansvar föreligger i följande fall: i) Syftet med den bestämmelse som har överträtts är att ge enskilda rättigheter. ii) Överträdelsen är tillräckligt allvarlig. iii) Det finns ett direkt orsakssamband mellan brottet mot medlemsstatens skyldighet och den skada som de skadelidande parterna lidit⁽⁷⁷⁾.

46. Det första kravet (en skyldighet som fastställs i gemenskapsrätten och som har till syfte att skydda enskildas rättigheter) är uppfyllt vid överträdelser av artikel 88.3 i fördraget. EG-domstolen har upprepade gånger bekräftat att enskilda har rättigheter enligt artikel 88.3 i fördraget och den har också klargjort att det är de nationella domstolarnas uppgift att skydda dessa enskilda rättigheter⁽⁷⁸⁾.

⁽⁷⁰⁾ Mål C-199/06, *CELF och Ministre de la Culture et de la Communication*, se hänvisning i fotnot 36, punkterna 53 och 55, mål C-368/04, *Transalpine Ölleitung in Österreich*, se hänvisning i fotnot 8, punkt 56, och mål C-334/07 P, *kommissionen mot Freistaat Sachsen*, dom av den 11 december 2008, ännu ej offentliggjord, punkt 54.

⁽⁷¹⁾ Mål C-199/06, *CELF och Ministre de la Culture et de la Communication*, se hänvisning i fotnot 36, punkterna 53 och 55, mål C-368/04, *Transalpine Ölleitung in Österreich*, se hänvisning i fotnot 8, punkt 56 och mål C-39/94, *SFEI m.fl. mot kommissionen*, se hänvisning i fotnot 8, punkt 75.

⁽⁷²⁾ Mål 6/64, *Costa mot E.N.E.L.*, REG 1964, s. 1141, mål 120/73, *Lorenz GmbH mot Förbundsrepubliken Tyskland m.fl.*, REG 1973, s. 1471, punkt 8 och mål C-354/90, *Fédération Nationale du Commerce Extérieur des Produits Alimentaires m.fl. mot Frankrike*, se hänvisning i fotnot 8, punkt 11.

⁽⁷³⁾ Förenade målen C-6/90 och C-9/90, *Franchovich och Bonifaci mot Italien*, REG 1991, s. I-5357.

⁽⁷⁴⁾ Förenade målen C-46/93 och C-48/93, *Brasserie du Pêcheur och Factortame*, REG 1996, s. I-1029.

⁽⁷⁵⁾ Att överträdelser av reglerna om statligt stöd kan leda till att medlemsstaten ådrar sig skadeståndsansvar direkt på grundval av gemenskapsrätten har bekräftats i mål C-173/93, *Traghetti del Mediterraneo mot Italien*, REG 2006, s. I-5177, punkt 41.

⁽⁷⁶⁾ Förenade målen C-6/90 och C-9/90, *Franchovich och Bonifaci mot Italien*, REG 1991, se fotnot 73, s. I-5357, punkt 31–37 och förenade målen C-46/93 och C-48/93, *Brasserie du Pêcheur och Factortame*, se fotnot 74, punkt 31.

⁽⁷⁷⁾ Se mål C-173/03, *Traghetti del Mediterraneo mot Italien*, se fotnot 75, punkt 45.

⁽⁷⁸⁾ Mål C-354/90, *Fédération Nationale du Commerce Extérieur des Produits Alimentaires m.fl. mot Frankrike*, se hänvisning i fotnot 8, punkterna 12–14, förenade målen C-261/01 och C-262/01, *Van Calster och Cleeren*, se hänvisning i fotnot 35, punkt 53 och mål C-199/06, *CELF och Ministre de la Culture et de la Communication*, se hänvisning i fotnot 36, punkt 38.

47. Kravet på en tillräckligt allvarlig överträdelse av gemenskapsrätten kommer i allmänhet också att vara uppfyllt i fråga om artikel 88.3 i fördraget. När EG-domstolen fastställer om en överträdelse av gemenskapsrätten är tillräckligt allvarlig lägger den stor vikt vid hur stora beslutsbefogenheter som de berörda myndigheterna har haft ⁽⁷⁹⁾. Om myndigheten i fråga inte har några beslutsbefogenheter kan överträdelsen av gemenskapsrätten i sig vara tillräcklig för att fastställa att det rör sig om en tillräckligt allvarlig överträdelse ⁽⁸⁰⁾. Med avseende på artikel 88.3 i fördraget bör det dock påpekas att medlemsstaternas myndigheter inte har befogenhet att besluta om en statlig stödåtgärd ska anmälas eller inte. De har en i princip absolut skyldighet att anmäla alla sådana stödåtgärder innan de genomförs. Även om EG-domstolen ibland tar hänsyn till om en överträdelse av gemenskapsrätten är ursäktlig ⁽⁸¹⁾, så kan en medlemsstats myndigheter i samband med statligt stöd normalt inte hävda att de inte kände till genomförandeförbudet. Detta beror på att det finns en omfattande rättspraxis och vägledning från kommissionen om tillämpningen av artiklarna 87.1 och 88.3 i fördraget. Om det råder osäkerhet kan medlemsstaten alltid anmäla åtgärden till kommissionen för att få klarhet om rättsläget ⁽⁸²⁾.
48. Det tredje kravet att överträdelsen av gemenskapsrätten måste ha orsakat den rättssökande en faktiskt och säker ekonomisk skada kan uppfyllas på olika sätt.
49. I många fall kommer den rättssökande att anföra att stödet var den direkta orsaken till förlorade intäkter. När en nationell domstol ställs inför ett sådant yrkande bör den beakta följande:
- På grund av gemenskapsrättens krav på likvärdighet och effektivitet ⁽⁸³⁾ får det i nationell lagstiftning inte finnas en bestämmelse som utesluter att en medlemsstat kan vara ansvarig för förlorade intäkter ⁽⁸⁴⁾. Det kan vara fråga om en skada enligt gemenskapsrätten oavsett om överträdelsen ledde till att den rättssökande förlorade en tillgång eller om den hindrade den rättssökande från att förbättra sin ställning i fråga om tillgångar. Om den nationella lagstiftningen skulle innehålla en sådan bestämmelse skulle den nationella domstolen vara tvungen att låta bli att tillämpa bestämmelsen på skadeståndsanspråk enligt artikel 88.3 i fördraget.
 - Det är lättare att fastställa de förlorade intäkternas storlek om det olagliga stödet har gett stödmottagaren möjlighet att ta ett avtal eller en viss affärsmöjlighet från den rättssökande. Den nationella domstolen kan då beräkna de intäkter som den rättssökande sannolikt skulle ha fått genom avtalet. I fall där stödmottagaren redan har fullgjort avtalet tar den nationella domstolen också hänsyn till den faktiska vinst som genererats.
 - Mer komplicerade skadebedömningar krävs om stödet endast leder till en övergripande förlust av marknadsandelar. Ett sätt att behandla sådana ärenden skulle kunna vara att jämföra den rättssökandes faktiska inkomstsituation (baserad på resultaträkningen) med den inkomstsituation den rättssökande hypotetiskt kunde ha haft om det olagliga stödet inte hade beviljats.
 - Det kan finnas fall där den skada som den rättssökande lidit överstiger de förlorade intäkterna. Detta kan t.ex. vara fallet om den rättssökande på grund av det olagliga stödet tvingas lägga ner sin verksamhet (t.ex. på grund av insolvens).

⁽⁷⁹⁾ Förenade målen C-46/93 och C-48/93, Brasserie du Pêcheur och Factortame, se fotnot 74, punkt 55.

⁽⁸⁰⁾ Mål C-278/05, Robins m.fl., REG 2007, s. I-1053, punkt 71, mål C-424/97, Haim, REG 2000, s. I-5123, punkt 38 och mål C-5/94, Hedley Lomas, REG 1996, s. I-2553, punkt 28.

⁽⁸¹⁾ Förenade målen C-46/93 och C-48/93, Brasserie du Pêcheur och Factortame, se fotnot 74, punkt 56.

⁽⁸²⁾ Även om brott mot artikel 88.3 i EG-fördraget därför i regel måste betraktas som tillräckligt allvarliga, kan det finnas särskilda omständigheter som står i vägen för en skadeståndstalan. Under sådana omständigheter är det möjligt att kravet på en tillräckligt allvarlig överträdelse inte uppfylls. Se punkterna 32 och 33.

⁽⁸³⁾ Se avsnitt 2.4.1.

⁽⁸⁴⁾ Förenade målen C-46/93 och C-48/93, Brasserie du Pêcheur och Factortame, se hänvisning i fotnot 74, punkterna 87 och 90.

50. Möjligheten att kräva skadestånd är i princip fristående från kommissionens eventuella samtida undersökning av samma stödåtgärd. En sådan pågående undersökning befriar inte den nationella domstolen från dess skyldighet att skydda enskildas rättigheter enligt artikel 88.3 i fördraget ⁽⁸⁵⁾. Eftersom den rättssökande kan ha möjlighet att visa att han eller hon har lidit förlust på grund av att stödet genomförts för tidigt, närmare bestämt på grund av att stödmottagaren fått en olaglig tidsfördel, är det inte uteslutet att en skadeståndstalan kan bli framgångsrik även i fall där kommissionen redan har godkänt stödet vid den tidpunkt då den nationella domstolen faller sitt avgörande ⁽⁸⁶⁾.
51. I vissa fall ger de nationella förfarandereglerna den nationella domstolen rätt att utgå från rimliga uppskattningar för att fastställa det faktiska skadeståndsbelopp som ska tillerkännas den rättssökande. I sådana fall och under förutsättning att effektivitetsprincipen ⁽⁸⁷⁾ respekteras, skulle det vara möjligt att använda sådana uppskattningar även i samband med skadeståndsanspråk som bygger på artikel 88.3 i fördraget. Detta kan vara ett användbart verktyg för nationella domstolar som möter svårigheter i samband med beräkningen av skadestånd.
52. De rättsliga villkoren för skadeståndsanspråk enligt gemenskapsrättsliga bestämmelser och frågor om beräkningen av skadestånd kan också ligga till grund för en begäran om bistånd från kommissionen enligt avsnitt 3 i detta tillkännagivande.

2.2.5 Skadeståndstalan mot stödmottagaren

53. Potentiella rättssökande har rätt att väcka skadeståndstalan mot den myndighet som beviljat det statliga stödet. I vissa fall kan dock den rättssökande föredra att kräva skadestånd direkt från stödmottagaren.
54. I sin dom i målet SFEI behandlade EG-domstolen ingående frågan om huruvida en skadeståndstalan enligt gemenskapsrättsliga bestämmelser kan riktas direkt mot stödmottagaren. EG-domstolen konstaterade att eftersom artikel 88.3 i fördraget inte ålägger stödmottagaren några direkta skyldigheter, så finns det i *gemenskapsrätten* inte tillräckliga grunder för en sådan talan ⁽⁸⁸⁾.
55. Detta påverkar dock inte på något sätt möjligheten att väcka en framgångsrik skadeståndstalan mot stödmottagaren på grundval av nationell materiell rätt. I detta sammanhang hänvisade EG-domstolen uttryckligen till potentiella rättssökandes möjlighet att hänvisa till nationella bestämmelser om utomobligatoriskt ansvar ⁽⁸⁹⁾.

2.2.6 Interimistiska åtgärder

56. De nationella domstolarnas skyldighet att se till att brott mot genomförandeförbudet får alla nödvändiga rättsliga konsekvenser är inte begränsad till den slutgiltiga domen. I domstolarnas uppgifter enligt artikel 88.3 i fördraget ingår också att i lämpliga fall vidta interimistiska åtgärder för att skydda enskildas rättigheter ⁽⁹⁰⁾ och effektiviteten hos artikel 88.3 i fördraget.

⁽⁸⁵⁾ Mål C-39/94, SFEI m.fl., se hänvisning i fotnot 8, punkt 44.

⁽⁸⁶⁾ Mål C-199/06, CELF och Ministre de la Culture et de la Communication, se hänvisning i fotnot 36, punkterna 53 och 55.

⁽⁸⁷⁾ Se avsnitt 2.4.1.

⁽⁸⁸⁾ Mål C-39/94, SFEI m.fl., se hänvisning i fotnot 8, punkterna 72–74.

⁽⁸⁹⁾ Mål C-39/94, SFEI m.fl., se hänvisning i fotnot 8, punkt 75. I Europaparlamentets och rådets förordning (EG) nr 864/2007 om tillämplig lag för utomobligatoriska förpliktelser (Rom II) (EUT L 199, 31.7.2007, s. 40) fastställs vilken lag som är tillämplig i situationer som innebär lagkonflikt.

⁽⁹⁰⁾ Mål C-354/90, Fédération Nationale du Commerce Extérieur des Produits Alimentaires m.fl. mot Frankrike, se hänvisning i fotnot 8, punkt 12, mål C-39/94, SFEI m.fl., se hänvisning i fotnot 8, punkt 52 och mål C-368/04, Transalpine Ölleitung in Österreich, se hänvisning i fotnot 8, punkt 46.

57. Nationella domstolars behörighet att anta interimistiska åtgärder kan vara avgörande för berörda parter som snabbt måste få hjälp. På grund av sin möjlighet att snabbt vidta åtgärder mot olagligt stöd, sin närhet och de olika åtgärder som de har till sitt förfogande, har de nationella domstolarna goda förutsättningar att vidta interimistiska åtgärder i fall där olagligt stöd redan har betalats ut eller är på väg att betalas ut.
58. De enklaste fallen är de där olagligt stöd ännu inte har betalats ut, men där det finns en risk för att det kommer att ske under den tid då det nationella domstolsförfarandet pågår. I sådana fall kan den nationella domstolens skyldighet att hindra överträdelser av artikel 88.3 i fördraget ⁽⁹¹⁾ innebära att domstolen måste fatta ett interimistiskt beslut som hindrar den olagliga utbetalningen tills ärendet har prövats i sak.
59. Om den olagliga utbetalningen redan har gjorts är de nationella domstolarna enligt artikel 88.3 i fördraget normalt skyldiga att kräva fullständig återbetalning (inklusive olaglig ränta). På grund av effektivitetsprincipen ⁽⁹²⁾ kan den nationella domstolen inte skjuta upp detta genom att felaktigt dra ut på förfarandet. Om förfarandet dras ut på detta sätt påverkar det inte bara de enskilda rättigheter som artikel 88.3 i fördraget skyddar, utan kan också direkt öka de negativa följderna i konkurrenshänsen som följer av stödets olaglighet.
60. Trots denna allmänna skyldighet kan det finnas fall där den nationella domstolens avgörande försenas. I sådana fall kräver skyldigheten att skydda de enskilda rättigheterna enligt artikel 88.3 i fördraget att den nationella domstolen använder alla interimistiska åtgärder som den har tillgång till enligt tillämpliga nationella förfaranderegler för att åtminstone få de konkurrenshämmande effekterna av stödet att upphöra tillfälligt (tillfälligt återkrav) ⁽⁹³⁾. Tillämpningen av nationella förfaranderegler i detta sammanhang omfattas av kraven på icke-diskriminering och effektivitet ⁽⁹⁴⁾.
61. Om den nationella domstolen, på grundval av gemenskapsdomstolarnas rättspraxis och kommissionens beslutspraxis, har kommit fram till en rimlig första bedömning om att åtgärden i fråga inbegriper olagligt statligt stöd, så anser kommissionen att den bästa åtgärden, om de nationella förfarandereglerna så medger, är att besluta att det olagliga stödet och den olagliga räntan ska sättas in på ett spärrat konto tills målet har prövats i sak. I sin slutgiltiga dom kommer den nationella domstolen antingen att besluta att medlen på det spärrade kontot ska återlämnas till den myndighet som beviljar statligt stöd om olagligheten bekräftas eller att medlen ska göras tillgängliga för stödmottagaren.
62. Ett tillfälligt återkrav kan också vara ett mycket effektivt medel i fall där det nationella domstolsförfarandet löper parallellt med en kommissionsundersökning ⁽⁹⁵⁾. Att kommissionen undersöker ett ärende innebär inte att den nationella domstolen befrias från sin skyldighet att skydda enskildas rättigheter enligt artikel 88.3 i fördraget ⁽⁹⁶⁾. Den nationella domstolen kan därför inte bara skjuta upp sitt förfarande tills kommissionen har antagit sitt beslut och lämna den rättssökandes rättigheter enligt artikel 88.3 i fördraget oskyddade under tiden. Om den nationella domstolen vill avvakta resultatet av kommissionens bedömning av om stödet är förenligt innan den antar ett slutligt och oåterkalleligt beslut om återkrav bör den därför vidta lämpliga interimistiska åtgärder. Även i detta fall är det lämpligt att placera medlen på ett spärrat konto. Om kommissionen

⁽⁹¹⁾ Se avsnitt 2.2.1.

⁽⁹²⁾ Se avsnitt 2.4.1.

⁽⁹³⁾ Se även mål C-39/94, SFEI m.fl. mot kommissionen, se hänvisning i fotnot 8, punkt 52 och mål C-368/04, Transalpine Ölleitung in Österreich, se hänvisning i fotnot 8, punkt 46.

⁽⁹⁴⁾ Se avsnitt 2.4.1.

⁽⁹⁵⁾ Se avsnitt 2.3.1 för vägledning om interimistiska åtgärder vid återkrav.

⁽⁹⁶⁾ Mål C-39/94, SFEI m.fl., se hänvisning i fotnot 8, punkt 44.

- a) förklarar stödet oförenligt, skulle den nationella domstolen besluta att medlen ska återlämnas till den myndighet som beviljar statligt stöd (stöd plus olaglig ränta).
- b) förklarar stödet förenligt, befriar detta den nationella domstolen från dess skyldighet enligt gemenskapsrätten att besluta om fullständig återbetalning⁽⁹⁷⁾. Domstolen får därför, om den nationella lagstiftningen så medger⁽⁹⁸⁾, besluta att det faktiska stödbeloppet ska göras tillgängligt för stödmotagaren. Som anges i avsnitt 2.2.3 kvarstår dock skyldigheten för den nationella domstolen att återkräva olaglig ränta⁽⁹⁹⁾. Detta belopp ska därför betalas till den myndighet som beviljar statligt stöd.

2.3 De nationella domstolarnas roll vid genomförandet av kommissionsbeslut om återkrav

63. Nationella domstolar kan också komma att behandla frågor om statligt stöd i fall där kommissionen redan har beslutat om återkrav. Även om det i de flesta fall kommer att handla om att upphäva ett nationellt beslut om återkrav, kan tredje parter också kräva skadestånd från nationella myndigheter för att de inte har genomfört kommissionens beslut om återkrav.

2.3.1 Överklagande av giltigheten hos ett nationellt beslut om återkrav

64. Enligt artikel 14.3 i procedurförordningen ska medlemsstaterna verkställa beslut om återkrav utan dröjsmål. Återkravsbeslut verkställs enligt den berörda medlemsstatens förfaranden enligt nationell lagstiftning, förutsatt att dessa förfaranden gör det möjligt att omedelbart och effektivt verkställa beslutet. Om en nationell förfaranderegler hindrar att återkravsbeslutet verkställs omedelbart eller effektivt ska den nationella domstolen inte tillämpa denna bestämmelse⁽¹⁰⁰⁾.
65. Till nationella domstolar överklagas ibland beslut om återkrav som nationella myndigheter fattat för att verkställa ett kommissionsbeslut om återkrav. De regler som gäller för sådana åtgärder beskrivs i detalj i kommissionens tillkännagivande om återkrav från 2007⁽¹⁰¹⁾. I detta avsnitt sammanfattas huvudprinciperna i dessa regler.
66. Det är inte möjligt att ifrågasätta giltigheten i ett kommissionsbeslut genom förfaranden i en nationell domstol om den rättssökande kunde ha överklagat beslutet direkt till gemenskapsdomstolarna⁽¹⁰²⁾. Detta innebär också att om det hade varit möjligt att överklaga beslutet enligt artikel 230 i fördraget, så kan den nationella domstolen inte skjuta upp tillämpning av återkravsbeslutet på grunder kopplade till kommissionsbeslutets giltighet⁽¹⁰³⁾.
67. Om det inte är uppenbart att den klagande kan väcka talan om ogiltigförklaring enligt artikel 230 i fördraget (t.ex. därför att åtgärden var en stödordning med stor räckvidd och den klagande inte kan visa att åtgärden berör honom eller henne direkt och personligen), måste de nationella domstolarna i princip ge rättsligt skydd. Även under sådana omständigheter måste den nationella domstolen dock begära ett förhandsavgörande enligt artikel 234 i fördraget, om talan gäller giltigheten och lagligheten i kommissionens beslut⁽¹⁰⁴⁾.

⁽⁹⁷⁾ Mål C-199/06, CELF och Ministre de la Culture et de la Communication, se hänvisning i fotnot 36, punkterna 46 och 55.

⁽⁹⁸⁾ Se punkt 35.

⁽⁹⁹⁾ Mål C-199/06, CELF och Ministre de la Culture et de la Communication, se hänvisning i fotnot 36, punkterna 52 och 55.

⁽¹⁰⁰⁾ Mål C-232/05, kommissionen mot Frankrike, ("Scott"), se hänvisning i fotnot 34, punkterna 49–53.

⁽¹⁰¹⁾ Tillkännagivande från kommissionen – Effektivare tillämpning av kommissionsbeslut som ålägger medlemsstater att återkräva olagligt och oförenligt statligt stöd, se hänvisning i fotnot 53, punkterna 55–59.

⁽¹⁰²⁾ Se hänvisningar i fotnot 34.

⁽¹⁰³⁾ Mål C-232/05, kommissionen mot Frankrike, ("Scott"), se hänvisning i fotnot 34, punkterna 59–60.

⁽¹⁰⁴⁾ Mål C-119/05, Lucchini, se hänvisning i fotnot 32, punkt 53.

68. Beviljandet interimistiska åtgärder regleras under sådana omständigheter av mycket stränga lagkrav som definieras i rättspraxis från målen Zuckerfabrik⁽¹⁰⁵⁾ och Atlanta⁽¹⁰⁶⁾. En nationell domstol får bevilja uppskov med verkställandet av ett återkravbeslut på följande villkor: i) Domstolen hyser allvarliga tvivel om gemenskapsrättsaktens giltighet. Om den omtvistade aktens giltighet inte redan behandlas av EG-domstolen, måste den nationella domstolen själv hänskjuta den dit. ii) Det är brådskande eftersom de interimistiska åtgärderna är nödvändiga för att förhindra att allvarlig och irreparabel skada orsakas den part som ansöker om interimistiska åtgärder. iii) Domstolen måste ta vederbörlig hänsyn till gemenskapens intresse. I sin värdering av om alla dessa villkor är uppfyllda måste den nationella domstolen respektera varje dom från gemenskapsdomstolarna om lagenligheten i kommissionens beslut eller om interimistiska åtgärder på gemenskapsnivå⁽¹⁰⁷⁾.

2.3.2 Skadestånd för underlåtenhet att genomföra ett beslut om återkrav

69. Om medlemsstaternas myndigheter inte följer ett kommissionsbeslut om återkrav enligt artikel 14 i procedurförordningen kan det, på samma sätt som brott mot genomförandeförbudet, ligga till grund för skadeståndsanspråk i enlighet med rättspraxis i målen Franchovich och Brasserie du Pêcheur⁽¹⁰⁸⁾. Kommissionen anser att behandlingen av en sådan skadeståndstalan bör återspegla principerna i fråga om brott mot genomförandeförbudet⁽¹⁰⁹⁾. Detta beror på i) att medlemsstatens återkravsskyldighet syftar till att skydda samma enskilda rättigheter som genomförandeförbudet, och på ii) att kommissionens återkravsbeslut inte ger de nationella myndigheterna något utrymme att fatta egna beslut. Brott mot återkravsskyldigheten bör därför i princip betraktas som tillräckligt allvarliga. Om en skadeståndstalan för underlåtenhet att genomföra ett kommissionsbeslut om återkrav kommer att vara framgångsrik eller inte beror följaktligen på om den rättssökande kan visa att han eller hon har lidit förlust som en direkt följd av det försenade återkravet⁽¹¹⁰⁾.

2.4 Förfaranderegler och partsbehörighet i nationella domstolar

2.4.1 Allmänna principer

70. Nationella domstolar är skyldiga att tillämpa genomförandeförbudet och skydda enskildas rättigheter mot olagligt statligt stöd. I princip kan nationella förfaranderegler tillämpas på sådana förfaranden⁽¹¹¹⁾. Enligt allmänna principer i gemenskapsrätten omfattas dock tillämpningen av nationell lagstiftning i sådana fall av följande två centrala villkor:

- a) Nationella förfaranderegler som tillämpas på yrkanden enligt artikel 88.3 i fördraget kan inte vara mindre förmånliga än de regler som gäller för yrkanden enligt nationell lagstiftning (principen om likvärdighet)⁽¹¹²⁾.

- b) Nationella förfaranderegler får inte göra det orimligt svårt eller praktiskt taget omöjligt att utöva de rättigheter som gemenskapsrätten ger (effektivitetsprincipen)⁽¹¹³⁾.

⁽¹⁰⁵⁾ Förenade målen C-143/88 och C-92/89, Zuckerfabrik Süderdithmarschen och Zuckerfabrik Soest mot Hauptzollamt Itzehoe och Hauptzollamt Paderborn, REG 1991, s. I-415, punkt 33.

⁽¹⁰⁶⁾ Mål C-465/93, Atlanta Fruchthandelsgesellschaft m.fl. mot Bundesamt für Ernährung und Forstwirtschaft, REG 1995, s. I-3761, punkt 51.

⁽¹⁰⁷⁾ För ytterligare vägledning, se 2007 års tillkännagivande om återkrav, punkt 59.

⁽¹⁰⁸⁾ Se hänvisningar i fotnot 77.

⁽¹⁰⁹⁾ Se avsnitt 2.2.4.

⁽¹¹⁰⁾ Se punkterna 48–51.

⁽¹¹¹⁾ Mål C-368/04, Transalpine Ölleitung in Österreich, se hänvisning i fotnot 8, punkt 45, och mål C-526/04, Laboratoires Boiron, REG 2006, s. I-7529, punkt 51.

⁽¹¹²⁾ Mål C-368/04, Transalpine Ölleitung in Österreich, se hänvisning i fotnot 8, punkt 45, förenade målen C-392/04 och C-422/04, i-21 Germany, REG 2006, s. I-8559, punkt 57 och mål C-33/76, Rewe, REG 1976, s. 1989, punkt 5.

⁽¹¹³⁾ Mål C-368/04, Transalpine Ölleitung in Österreich, se hänvisning i fotnot 8, punkt 45, mål C-174/02, Streekgewest, REG 2005, s. I-85, punkt 18 och mål C-33/76 Rewe, se hänvisning i fotnot 112, punkt 5.

71. På grund av gemenskapsrättens företräde får de nationella domstolarna inte tillämpa nationella förfaranderegler om tillämpningen skulle strida mot de principer som anges i punkt 70⁽¹¹⁴⁾.

2.4.2 *Partsbehörighet*

72. Effektivitetsprincipen är av direkt betydelse för potentiella rättssökandes partsbehörighet i nationella domstolar enligt artikel 88.3 i fördraget. Enligt gemenskapsrätten får nationella bestämmelser om partsbehörighet inte äventyra rätten till ett effektivt domstolsbeskydd⁽¹¹⁵⁾. Nationella bestämmelser kan därför inte begränsa partsbehörigheten till att endast omfatta stödmottagarens konkurrenter⁽¹¹⁶⁾. Tredje parter som inte påverkas av den snedvridning av konkurrensen som stödåtgärden leder till kan också ha ett berättigat intresse av ett annat slag (vilket har erkänts i skattemål) av att väcka talan vid en nationell domstol⁽¹¹⁷⁾.

2.4.3 *Återkommande frågor i skatteärenden*

73. Den rättspraxis som det hänvisas till i punkt 72 är särskilt relevant för statligt stöd i form av skattelättnader och andra ekonomiska förpliktelser. Det är i sådana fall inte ovanligt att personer som inte omfattas av samma skattelättnad bestrider sitt eget skattetryck på grundval av artikel 88.3 i fördraget⁽¹¹⁸⁾.

74. Enligt gemenskapsdomstolarnas rättspraxis kan dock skattskyldiga hänvisa till genomförandeförbudet endast om deras egen skatt är en integrerad del av den olagliga statliga stödåtgärden⁽¹¹⁹⁾. Detta är fallet om skatteintäkterna enligt nationella bestämmelser helt och hållet avsätts för att finansiera det olagliga statliga stödet och direkt påverkar det stödbelopp som beviljats i strid med artikel 88.3 i fördraget⁽¹²⁰⁾.

75. Om skattelättnaderna gäller allmänna skatter, uppfylls i regel inte dessa kriterier⁽¹²¹⁾. Ett företag som är skattskyldigt för sådana skatter kan därför i allmänhet inte göra gällande att ett annat företags skattelättnad är olaglig enligt artikel 88.3 i fördraget. Av fast rättspraxis framgår också att det vid överträdelse av artikel 88.3 i fördraget inte är någon lämplig åtgärd att utvidga en skattelättnad till att omfatta även den rättssökande. En sådan åtgärd skulle inte undanröja det olagliga stödets konkurrenshämmande effekter utan i stället förstärka dem⁽¹²²⁾.

2.4.4 *Bevisinsamling*

76. Effektivitetsprincipen kan också påverka insamlandet av bevis. Om bevisbördan i fråga om ett visst påstående gör det omöjligt eller orimligt svårt för en rättssökande att styrka sitt påstående (t.ex. därför att den rättssökande inte förfogar över nödvändiga skriftliga bevis), så måste den nationella domstolen använda alla tillgängliga medel enligt nationell processrätt för att ge den rättssökande tillgång till detta bevismaterial. Om det är tillåtet enligt nationell lagstiftning, så kan det innebära att den nationella domstolen är skyldig att ålägga den svarande eller en tredje part att ge den rättssökande tillgång till de nödvändiga handlingarna⁽¹²³⁾.

⁽¹¹⁴⁾ Mål 106/77, Amministrazione delle finanze dello Stato mot Simmenthal, REG 1978, s. 629, punkterna 21 och 24.

⁽¹¹⁵⁾ Mål C-174/02, Streekgewest, se hänvisning i fotnot 113, punkt 18.

⁽¹¹⁶⁾ Mål C-174/02, Streekgewest, se hänvisning i fotnot 113, punkterna 14–21.

⁽¹¹⁷⁾ Mål C-174/02, Streekgewest, se hänvisning i fotnot 113, punkt 19.

⁽¹¹⁸⁾ Se statistiken i punkt 3. Att ålägga vissa sektorer eller producenter ett osedvanligt högt skattetryck kan också utgöra statligt stöd till förmån för andra företag, se mål C-487/06 P, British Aggregates Association mot kommissionen, dom av den 22 december 2008, ännu ej offentliggjord, punkterna 81–86.

⁽¹¹⁹⁾ Mål C-174/02, Streekgewest, se hänvisning i fotnot 113, punkt 19.

⁽¹²⁰⁾ Förenade målen C-393/04 och C-41/05, Air Liquide, se hänvisning i fotnot 13, punkt 46, förenade målen C-266/04 – C-270/04 och C-321/04 – C-325/04, Casino France m.fl., REG 2005, s. I-9481, punkt 40 och mål C-174/02, Streekgewest, se hänvisning i fotnot 113, punkt 26.

⁽¹²¹⁾ Förenade målen C-393/04 och C-41/05, Air Liquide, se hänvisning i fotnot 13, punkt 48, och förenade målen C-266/04 – C-270/04 och C-321/04 – C-325/04, Casino France m.fl., se hänvisning i fotnot 120 ovan, punkterna 43 och 44.

⁽¹²²⁾ Förenade målen C-393/04 och C-41/05, Air Liquide, se hänvisning i fotnot 13, punkt 45.

⁽¹²³⁾ Mål C-526/04, Laboratoires Boiron, se hänvisning i fotnot 111, punkterna 55 och 57.

3. BISTÅND FRÅN KOMMISSIONEN TILL NATIONELLA DOMSTOLAR

77. Enligt artikel 10 i fördraget har EU-institutionerna och medlemsstaterna en ömsesidig förpliktelse att samarbeta lojalt för att uppnå fördragets mål. Artikel 10 i fördraget innebär således att kommissionen måste bistå nationella domstolar i deras tillämpning av EG-rätten ⁽¹²⁴⁾. På samma sätt kan nationella domstolar vara skyldiga att bistå kommissionen när denna fullgör sina uppgifter ⁽¹²⁵⁾.
78. Med tanke på den nyckelroll som de nationella domstolarna spelar för verkställandet av reglerna om statligt stöd, är kommissionen beredd att bistå när helst det är nödvändigt för att avgöra ett mål. Redan i 1995 års tillkännagivande om samarbete gavs nationella domstolar möjlighet att begära bistånd från kommissionen, men de nationella domstolarna har inte utnyttjat denna möjlighet annat än i undantagsfall. Kommissionen vill därför göra ett nytt försök att upprätta ett närmare samarbete med nationella domstolar genom att tillhandahålla mer praktiska och användarvänliga biståndsmekanismer. I samband med detta har kommissionen låtit sig inspireras av tillkännagivandet om samarbete avseende konkurrensrättsliga ärenden ⁽¹²⁶⁾.
79. Kommissionens bistånd till nationella domstolar kan ges i två olika former:
- a) Den nationella domstolen kan begära att kommissionen överlämnar upplysningar som den förfogar över (se avsnitt 3.1).
 - b) Den nationella domstolen kan begära ett yttrande från kommissionen om tillämpningen av reglerna om statligt stöd (se avsnitt 3.2).
80. När kommissionen bistår nationella domstolar måste den iakttä sin tystnadsplikt och värna om sin egen verksamhet och sitt oberoende ⁽¹²⁷⁾. Kommissionen måste därför förbli saklig och opartisk när den fullgör sina förpliktelser enligt artikel 10 i fördraget mot nationella domstolar. Eftersom kommissionens bistånd till nationella domstolar ingår i dess plikt att tillvarata allmänintresset, har kommissionen ingen avsikt att tjäna de privata intressena hos parterna i målet vid den nationella domstolen. Kommissionen kommer därför inte att höra någon av parterna i målet vid den nationella domstolen om dess bistånd till den nationella domstolen.
81. Det bistånd som kommissionen ger nationella domstolar enligt detta tillkännagivande är frivilligt och påverkar inte den nationella domstolens möjlighet eller skyldighet ⁽¹²⁸⁾ att begära ett förhandsavgörande från EG-domstolen om tolkningen eller giltigheten av gemenskapsrätten enligt artikel 234 i fördraget.

3.1 Överlämnande av upplysningar till nationella domstolar

82. Kommissionens förpliktelse att bistå nationella domstolar vid tillämpningen av reglerna om statligt stöd omfattar skyldigheten att överlämna relevanta upplysningar som den förfogar över till nationella domstolar ⁽¹²⁹⁾.

⁽¹²⁴⁾ Mål C-39/94, SFEI m.fl., se hänvisning i fotnot 8, punkt 50, beslut av den 13 juli 1990 i mål C-2/88 Imm, Zwartveld m.fl., REG 1990, s. I-3365, punkterna 16–22 och mål C-234/89, Delimitis mot Henninger Bräu, REG 1991, s. I-935, punkt 53.

⁽¹²⁵⁾ Mål C-94/00, Roquette Frères, REG 2002, s. I-9011, punkt 31.

⁽¹²⁶⁾ Kommissionens tillkännagivande om samarbete mellan kommissionen och EU-medlemsstaternas domstolar vid tillämpning av artiklarna 81 och 82 i EG-fördraget (EUT C 101, 27.4.2004, s. 54), punkterna 15–30.

⁽¹²⁷⁾ Beslut av 6 december 1990 i mål C-2/88 Imm, Zwartveld m.fl., REG 1990, s. I-4405, punkterna 10 och 11 och mål T-353/94, Postbank NV mot kommissionen, REG 1996, s. II-921, punkt 93.

⁽¹²⁸⁾ Enligt artikel 234 i EG-fördraget är en nationell domstol vars beslut inte kommer att bli föremål för omprövning under vissa omständigheter skyldig att begära ett förhandsavgörande från EG-domstolen.

⁽¹²⁹⁾ Mål C-39/94, SFEI m.fl., se hänvisning i fotnot 8, punkt 50, beslut av den 13 juli 1990 i mål C-2/88 Imm, Zwartveld m.fl., se hänvisning i fotnot 124, punkterna 17–22, mål C-234/89, Delimitis mot Henninger Bräu, se hänvisning i fotnot 124, punkt 53 och mål T-353/94, Postbank mot kommissionen, se hänvisning i fotnot 127, punkterna 64 och 65.

83. En nationell domstol kan begära bland annat följande typer av upplysningar från kommissionen:
- Upplysningar om ett pågående kommissionsförfarande. Sådana upplysningar kan gälla bland annat om det pågår ett förfarande om en viss stödåtgärd hos kommissionen, om en viss stödåtgärd har anmälts på ett korrekt sätt i enlighet med artikel 88.3 i fördraget, om kommissionen har inlett en formell granskning och om kommissionen redan har fattat ett beslut⁽¹³⁰⁾. Om det ännu inte finns något beslut kan den nationella domstolen begära att kommissionen klargör när ett beslut sannolikt kommer att antas.
 - Dessutom kan nationella domstolar begära att kommissionen överlämnar handlingar som den förfogar över. Sådana handlingar kan t.ex. vara kopior av befintliga kommissionsbeslut, om dessa beslut inte redan har offentliggjorts på kommissionens webbplats, faktauppgifter, statistik, marknadsundersökningar och ekonomiska analyser.
84. För att kommissionens samarbete med de nationella domstolarna ska fungera effektivt kommer begäran om upplysningar att handläggas så snabbt som möjligt. Kommissionen kommer att sträva efter att lämna de begärda upplysningarna till den nationella domstolen inom en månad från dagen för begäran. Om kommissionen måste begära klargöranden från den nationella domstolen, kommer denna enmånadsperiod att löpa från den dag då klargörandet inkommer. Om kommissionen måste rådgöra med tredje parter som berörs direkt av att upplysningarna överlämnas, kommer enmånadsperioden att löpa från den dag då detta samråd avslutas. Detta kan t.ex. gälla vissa typer av upplysningar som lämnats in av en privatperson⁽¹³¹⁾, eller om upplysningar som lämnats in av en medlemsstat begärs av en domstol i en annan medlemsstat.
85. Vid överlämnande av upplysningar till nationella domstolar måste kommissionen respektera fysiska och juridiska personers rättigheter enligt artikel 287 i fördraget⁽¹³²⁾. Enligt artikel 287 i fördraget är ledamöter av kommissionen och kommissionens tjänstemän och övriga anställda förpliktade att inte lämna ut upplysningar som omfattas av tystnadsplikt. Detta gäller bland annat konfidentiella upplysningar och affärshemligheter.
86. Artikel 10 och artikel 287 i fördraget innebär inte något undantagslöst förbud för kommissionen att överlämna upplysningar som omfattas av tystnadsplikt till nationella domstolar. Gemenskapsdomstolarnas rättspraxis bekräftar att förpliktelsen att samarbeta lojalt innebär att kommissionen ska förse den nationella domstolen med alla upplysningar den begär⁽¹³³⁾. Detta gäller även upplysningar som omfattas av tystnadsplikt.
87. Innan kommissionen överlämnar upplysningar som omfattas av tystnadsplikt till en nationell domstol, kommer den därför att påminna domstolen om dess skyldigheter enligt artikel 287 i fördraget. Kommissionen kommer att fråga domstolen om denna kan och kommer att skydda konfidentiella uppgifter och affärshemligheter. Om den nationella domstolen inte kan garantera detta kommer kommissionen inte att överlämna de berörda upplysningarna⁽¹³⁴⁾. Om den nationella domstolen däremot kan garantera ett sådant skydd kommer kommissionen att överlämna de begärda upplysningarna.

⁽¹³⁰⁾ När den nationella domstolen har fått dessa upplysningar kan den begära regelbundna lägesrapporter.

⁽¹³¹⁾ Mål T-353/94, Postbank mot kommissionen, se hänvisning i fotnot 127, punkt 91.

⁽¹³²⁾ Mål C-234/89, Delimitis mot Henninger Bräu, se hänvisning i fotnot 124, punkt 53 och mål T-353/94, Postbank mot kommissionen, se hänvisning i fotnot 127, punkt 90.

⁽¹³³⁾ Mål T-353/94, Postbank mot kommissionen, se hänvisning i fotnot 127, punkt 64 och beslut av den 13 juli 1990 i mål C-2/88 Imm, Zwartveld m.fl., se hänvisning i fotnot 124, punkterna 16–22.

⁽¹³⁴⁾ Mål T-353/94, Postbank mot kommissionen, se hänvisning i fotnot 127, punkt 93 och beslut av den 6 december 1990 i mål C-2/88 Imm, Zwartveld m.fl., se hänvisning i fotnot 127, punkterna 10 och 11.

88. Även i vissa andra fall kan kommissionen vara förhindrad att röja upplysningar för en nationell domstol. Kommissionen kan framför allt vägra att överlämna upplysningar till en nationell domstol om det skulle störa gemenskapens funktion och oberoende. Detta skulle vara fallet om överlämnandet av upplysningar skulle riskera fullgörandet av de uppgifter som anförtrots kommissionen ⁽¹³⁵⁾ (t.ex. upplysningar om kommissionens interna beslutsprocess).

3.2 Yttranden om frågor som gäller tillämpningen av reglerna om statligt stöd

89. När en nationell domstol ska tillämpa reglerna om statligt stöd i ett pågående mål, måste den iaktta alla relevanta gemenskapsregler på området statligt stöd och gemenskapsdomstolarnas gällande rättspraxis. En nationell domstol kan också söka vägledning i kommissionens beslutspraxis och i kommissionens tillkännagivanden och riktlinjer om tillämpning av reglerna om statligt stöd. Det kan dock finnas fall där den nationella domstolen inte får tillräcklig vägledning från dessa källor. Mot bakgrund av sina förpliktelser enligt artikel 10 i fördraget och med tanke på den viktiga och komplicerade roll som nationella domstolar spelar vid tillämpningen av reglerna om statligt stöd ger kommissionen nationella domstolar möjlighet att begära ett yttrande från kommissionen om relevanta frågor som gäller tillämpningen av reglerna om statligt stöd ⁽¹³⁶⁾.

90. Sådana yttranden kan i princip omfatta alla ekonomiska och juridiska frågor och frågor om sakomständigheter som uppkommer i samband med det nationella förfarandet ⁽¹³⁷⁾. Frågor som gäller tolkningen av gemenskapsrätten kan naturligtvis också leda till att den nationella domstolen begär ett förhandsavgörande från domstolen enligt artikel 234 i fördraget. När det inte finns något rättsmedel mot domstolens beslut enligt nationell lagstiftning är domstolen i princip skyldig att begära ett förhandsavgörande ⁽¹³⁸⁾.

91. Kommissionens yttranden skulle kunna gälla bland annat följande frågor:

- a) Om en viss åtgärd utgör statligt stöd i den mening som avses i artikel 87 i fördraget och, i sådana fall, hur det exakta stödbeloppet ska beräknas. Sådana yttranden kan gälla vart och ett av kriterierna i artikel 87 i fördraget (dvs. att stödet gynnar vissa företag eller viss produktion, beviljas av en medlemsstat eller med hjälp av statliga medel, kan snedvrیدا konkurrensen och påverka handeln mellan medlemsstater).
- b) Om en viss stödåtgärd uppfyller ett visst krav i en gruppundantagsförordning så att det inte krävs någon individuell anmälan och så att genomförandeförbudet i artikel 88.3 i fördraget inte gäller.
- c) Om en viss stödåtgärd omfattas av en särskild stödordning som har anmälts till kommissionen och godkänts av denna eller på annat sätt kan betraktas som befintligt stöd. Inte heller i sådana fall gäller genomförandeförbudet i artikel 88.3 i fördraget.

⁽¹³⁵⁾ Beslut av den 6 december 1990 i mål C-2/88 Imm, Zwartveld m.fl., se hänvisning i fotnot 127, punkt 11, mål C-275/00, First och Franex, REG 2002, s. I-10943, punkt 49 och mål T-353/94, Postbank mot kommissionen, se hänvisning i fotnot 127, punkt 93.

⁽¹³⁶⁾ Se mål C-39/94, SFEI m.fl. mot kommissionen, se hänvisning i fotnot 8, punkt 50.

⁽¹³⁷⁾ Observera dock punkt 92.

⁽¹³⁸⁾ Om det är möjligt att från befintlig rättspraxis dra klara slutsatser om tolkningen av gemenskapsrätten eller om rättspraxis inte ger något utrymme för rimliga tvivel, är en domstol mot vars beslut det inte finns något rättsmedel enligt nationell lagstiftning inte skyldig att hänskjuta ärendet till EG-domstolen för ett förhandsavgörande, även om domstolen har rätt att göra det. Se mål 283/81, Cilfit m.fl., REG 1982, s. 3415, punkterna 14–20 och förenade målen C-428/06 till C-434/06, Unión General de Trabajadores de la Rioja, REG 2008, s. I-0000, dom av den 11 september 2008, ännu ej offentliggjord, punkterna 42 och 43.

- d) Om det finns exceptionella omständigheter (som det hänvisas till i domen i målet SFEI ⁽¹³⁹⁾ som skulle hindra den nationella domstolen från att besluta om fullständig återbetalning enligt gemenskapsrätten.
- e) Om den nationella domstolen måste besluta om återbetalning av ränta, kan den begära bistånd från kommissionen när det gäller beräkningen av räntan och den räntesats som ska tillämpas.
- f) De rättsliga villkoren för skadeståndsanspråk enligt gemenskapsrätten och frågor om beräkningen av den skada som uppstått.
92. Som anges i punkt 20 är kommissionen ensam behörig att bedöma en stödåtgärds förenlighet med den gemensamma marknaden enligt artikel 87.2 och 87.3 i fördraget. Nationella domstolar är inte behöriga att bedöma om en stödåtgärd är förenlig. Kommissionen kan därför inte lämna yttranden om förenlighet, men den nationella domstolen kan begära upplysningar om förfaranden, t.ex. om kommissionen redan håller på att bedöma en viss stödåtgärds förenlighet (eller har för avsikt att göra det) och, om den redan håller på, när beslutet sannolikt kommer att antas ⁽¹⁴⁰⁾.
93. När kommissionen yttrar sig kommer den att begränsa sig till att lämna de faktauppgifter eller de uppgifter av ekonomisk eller juridisk natur som den nationella domstolen har begärt, utan att göra någon bedömning i sak av det mål som den nationella domstolen handlägger. Kommissionens yttranden skiljer sig från gemenskapsdomstolarnas auktoritativa tolkning av EG-rätten i det att de inte är juridiskt bindande för den nationella domstolen.
94. För att samarbetet med de nationella domstolarna ska fungera så effektivt som möjligt, kommer kommissionen att handlägga begäran om yttranden så snabbt som möjligt. Kommissionen kommer att sträva efter att lämna det begärda yttrandet till den nationella domstolen inom fyra månader från dagen för begäran. Om kommissionen måste begära klagöranden från den nationella domstolen, kommer denna fyramånadersperiod att löpa från den dag då klagörandet inkommer.
95. I detta sammanhang bör man dock lägga märke till att nationella domstolars allmänna skyldighet att skydda enskilda rättigheter enligt artikel 88.3 i fördraget även gäller under den period då kommissionen arbetar med det begärda yttrandet. Skälet till detta är, som beskrivs i punkt 62, att de nationella domstolarnas skyldighet att skydda enskilda rättigheter enligt artikel 88.3 i fördraget gäller oavsett om man fortfarande väntar på ett yttrande från kommissionen eller inte ⁽¹⁴¹⁾.
96. Som anges i punkt 80 kommer kommissionen inte att höra parterna innan den lämnar sitt yttrande till den nationella domstolen. Användningen av kommissionens yttrande i det nationella förfarandet regleras av de nationella förfarandereglererna, som måste följa de allmänna principerna i gemenskapsrätten.

⁽¹³⁹⁾ Se hänvisningar i fotnot 51.

⁽¹⁴⁰⁾ Se punkt 83.

⁽¹⁴¹⁾ Detta kan gälla interimistiska åtgärder som beskrivs i avsnitt 2.2.6.

3.3 Praktiska frågor

97. För att ytterligare bidra till att samarbetet och kommunikationen med de nationella domstolarna blir effektivare har kommissionen beslutat att inrätta en enda kontaktpunkt, dit nationella domstolar kan rikta sin begäran om bistånd enligt avsnitt 3.1 och 3.2, och alla andra skriftliga eller muntliga frågor om politiken för statligt stöd som kan uppkomma i det dagliga arbetet.

Europeiska kommissionen
Generalsekretariatet
B-1049 Bryssel
Belgien
Tfn +32 2297 6271
Fax +32 2299 8330
E-post: ec-amicus-state-aid@ec.europa.eu

98. Kommissionen kommer att lämna en redogörelse för samarbetet med nationella domstolar enligt detta tillkännagivande i den årliga konkurrensrapporten. Kommissionen kan också komma att publicera sina yttranden och iakttagelser på sin webbplats.

4. SLUTBESTÄMMELSER

99. Detta tillkännagivande utfärdas som hjälp för nationella domstolar vid tillämpningen av reglerna om statligt stöd. Det är inte bindande för de nationella domstolarna och påverkar inte deras självständighet. Tillkännagivandet påverkar inte heller medlemsstaternas och fysiska eller juridiska personers rättigheter och förpliktelser enligt gemenskapsrätten.
100. Detta tillkännagivande ersätter 1995 års tillkännagivande om samarbete.
101. Kommissionen har för avsikt att göra en översyn av tillkännagivandet fem år efter det att det antagits.
-